

סנהדרין יא

משה שווערד

1. חדושי הר"ן על סנהדרין דף יא/א

מי הוא שעלה שלא ברשות. איכא דמקשו וכיון דאין מעברין אלא במזומנים לה מן הנשיא מאי האי דקאמר רבן גמליאל מי הוא שעלה שלא ברשות והלא הוא עצמו הי' יודע את מי זימן ואת מי לא זימן, [1] ותרצו שר"ג הי' יודע את מי עלה שלא ברשות אבל כדי שלא לביישו בפני האחרים אמר כן כי הוא לא זימן אותן יחד אלא כל א' וא' שלא בפני חבריו ושמואל הקטן עמד על רגליו להצילו מן הבושת ההוא כי אם ירד יכירו כולם מי הוא שעלה שלא ברשות, [2] ול"נ דר"ג לא זימן בפיו אלא שאמר לשלוחו שיזמין שבעה מן החכמים המומחין ולא ידע מי הזמין ולמחר כשמצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות, ולישנא דגמרא הכי מוכחא דקאמר ש(י)אמר השכימו לי שבעה לעלייה כלומר שאמר לשלוחו שיצוה שישימו לעלייה שבעה שאם הוא עצמו הזמין הי' לו לומר ש(י)אמר לשבעה השכימו לעלייה:

2. רשימות שיעורים [3]

בעצמו מי עלה שלא ברשות. אלא משמע דבעינן רק הזמנה כללית מאת הנשיא לשבעה שיבואו ויעברו את השנה. ועיין ברכנו חננאל דאותו היום הפליגו בדברי תורה ועיברוה ביום אחר. ולכאורה מבואר מזה דבהך דין דאין מעברין אלא במזומנים איכא נמי איסור לעבר את השנה בפני א' שאינו מן המזומנים, ומשו"ה לא הותר להם לעבר את השנה בפני שמואל הקטן והוצרכו להפליג בד"ת אותו היום ורק למחרת עיברוה.

דף יא. גמ'. אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד. ומשמע דלא בעינן מיוחדת לכל א' וא' מהשבעה המזומנים דאל"ה היה רבן גמליאל יודע

3. ערוך לנר על סנהדרין דף יא/א

בגמרא אני הוא שעליתי שלא ברשות: הקשה המהרש"א בח"א איך אמר שמואל הקטן כן ורצה לירד הלא עי"ז ימנה העולה באמת שלא ברשות עם השבעה ויתעבר השנה שלא במזומנים. ולענ"ד י"ל דשמואל הקטן ידע שאם יאמר כן גם העולה באמת שלא ברשות אלא ללמוד הלכה ג"כ יאמר אני עליתי שלא ברשות שלא לבייש שמואל הקטן או שכולם יאמרו כן וכמעשה של ר"מ לקמן ועי"ז יבטל הזימון של אותו יום. **שוב ראיתי בירושלמי שכתוב כן ואפילו כן לא עברו בהאי יומא ואפליגנהו במילי דאורייתא ועברוה ביומא דבתרא עכ"ל ולא מפרש למה לא עברוה ומסתמא היה מטעם זה מפני שלא ידעו מי נזמן.** או י"ל דר"ג בעצמו לא רצה לעבר כי לא האמין לשמואל הקטן שלא היה מן המזומנים וא"כ יש כאן שאינו מזומן ומה שלא שאל לשלוחו שיזמן את הז' את מי זימן היה שלא לבייש את מי שעלה שלא ברשות ולא ירד כששאל מי הוא שעלה שלא ברשות ...

4. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

ג] מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד - המהרש"א כתב שיש להוכיח מכאן שאין מעברים השנה אם יש שם אדם נוסף שאינו מזומן. המאירי כתב, שמזה שר"ג אמר לו שב בני שב, יש ראיה שמותר לעבר השנה בנוכחות אדם שאינו מהמנויים. וכ"כ המפרש [קה"ח ד - ט]. ולפי המהרש"א צ"ל שאמר לו שב כיון שהוא ודאי אחד מהמנויים. ר' יונה כתב שאסור לעבר כשיש שם אדם נוסף, ולכן מבואר בירושלמי שר"ג ביטל את הדיון באותו יום וקבע עיבור ביום אחר.

5. יד רמה על סנהדרין דף יא/א

ולכך נקרא שמואל הקטן שהיה ראוי לנבואה כשמואל הרמתי עליו השלום אלא שאין דורו ראוי לכך, וכיון שחסר ממנו נבואה נקרא שמואל הקטן.

6. ספר נפש הרב [ע' קכא]

תקנת ברכת המינים: עיי' ברכות (כח:) שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה, א"ל ר"ג לחכמים, כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים, עמד שמואל הקטן ותקנה. וכבר עמדו על כך במפרשים, וכי לא ידעו שאר התנאים היאך לתקן נוסח קללות לצדוקים. וביאר בזה רבנו בשם הגאונים הראי"ה קוק והר"י ליפשיץ מקאליש, זצ"ל, שמתקני תקנות מחודשות צריכים תמיד לעשות חידוש תקנותיהם אך לשמה, ובניסוח ברכת המינים חששו שמא יתקן אחד מן החכמים עם פניה עצמית, לסלק מעליו צרות המינים, לכך הוצרכו לשמואל הקטן, שהיה תמיד מרגלא בפומיה (אבות ד, יט) בנפול אויבך אל תשמח, ולו לא היתה שום פניה עצמית בשעה שתיקן נוסח ברכה זו. [ויעיין עוד מה שהרחבנו הדבור בזה בחוברת בית יצחק, שנת תשמ"ה, במאמר צאי לך בעקבי הצאן, אות ה'.]

7. ספר עקבי הצאן

כז

סימן ה

הוא אותיות גהנס, נכ"ה הלשון בתשובת ר"ת שהובאה בש"ג שעל המדרכי סוף גיטין, ובכמה מספרי האחרונים], ומנהג שטות אינו מנהג, עיי' תוס' ומדרכי ריש ב"ב מזה; וב', שתהיה כונת מתקני המנהג לשמה, וכנ"ל מתשו' הנצי"ב, ואשר זוהי קפידת הפוסקים (עיי' מג"א לסי' תר"צ ס"ק כ"ב, ובכמה מהשובות האחרונים), שיהיו המנהגים מנהגי ותיקין, דווקא הם אנשים יראי שמים העושים כל דבריהם לשם שמים. וכ"ה לשון המדרשים בכמה דוכתי, דכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר לו למשה מסיני, והיינו דוקא בתלמיד ותיק המחדש לשמה, אבל בסתם מחדש בעלמא שאינו לומד לשמה, אין לנו אותה ההבטחה שכל דבריו נאמרו למשה מסיני. [עיי' מזה בהקדמה לס' קצה"ח]. וממילא שפיר מוכן הדבר הנ"ל, דאף מנהג טוב שנתקן ע"י אדם רשע — אין לנהוג בו, דבכדי לנהוג באיזה מנהג תרתי בעיני, והכא, אף דעצם תוכן המנהג הוא דבר טוב, אך היות שהמתקן הי' אדם רשע, א"א לומר שכונתו היתה לשם שמים בשעה שחידש מנהג זה, וממילא אסור לנהוג בו, וכתשו' הנצי"ב הנ"ל.

וביאר ענין זה, שלא לחדש תורה או מנהגים או איזו הנהגות מחודשות שלא לשמה, הי' נל"פ עפ"י מה שייסד מו"ר הגרי"ד סאלאוויטשיק [ז"ל] בכמה משיעוריו, דלכל עניני התקרבות לשי"ת בעינן שיהיה שמה תמיד איזה מתיר, בין לתפילה, בין ללימוד התורה, ובין לעשיית המצוות. ובלי המתיר הנכון, אסור לו לאדם להתקרב לשי"ת, וכדכתיב בקרא (תהלים נ', ט"ז) ולרשע אמר אלקים, מה לך לספר חוקי. כלומר, דלימוד התורה אסור הוא לרשע, כי חסר לו המתיר. וכן הוא הדין לגבי עשיית שאר כל המצוות כולן, וכדכתיב בקרא (ירמיה ד', ג') נירו לכם ניר, ואל תזרעו אל

ולא הותר אלא במדפיס חידו"ת שלו לשמה, אבל בעושה שלא לשמה, הרי איסורו הראשון במקומו עומד.

וכ"ה ברמב"ם ס"פ כ"ד מסנהדרין ה"י, לאחר שהביא את דין הגמ', דמכין ועונשין שלא מן הדין, שכתב, כל אלו הדברים לפי מה שיראה הדיין שזה ראוי לכך ושהשעה צריכה, ובכל אלו יהיו מעשיו לשם שמים וכו'. ועיי' ברכות (כח:) שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה, א"ל ר"ג לחכמים, כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים, עמד שמואל הקטן ותקנה. וכבר עמדו על כך במפרשים, וכי לא ידעו לתקן נוסח קללות לצדוקים, וביאר בזה מרן הגרי"ד הלוי סאלאוויטשיק [ז"ל], בשם הגאונים הראי"ה קוק והר"י ליפשיץ מקאליש, זצ"ל, שמתקני תקנות מחודשות צריכים תמיד לעשות חידוש תקנותיהם אך לשמה, ובניסוח ברכת המינים חששו שמא יתקן אחד מן החכמים עם פניה עצמית, לסלק מעליו צרות המינים. לכך הוצרכו לשמואל הקטן, שהיה תמיד מרגלא בפומיה לומר (אבות ד, יט) בנפול אויבך אל תשמח, ולו לא היתה שום פניה עצמית בשעה שתיקן נוסח ברכה זו.

ועיי' גליין מהרש"א ליו"ד (סי' רמו ע"ד הש"ך שמה סק"ח) שהביא מתשו' אחרונים, שמנהג טוב שנתקן ע"י רשע אין לנהוג בו. ועפ"י ההקדמה הנ"ל, הדבר מוכן היטב, דבכדי להנהיג מנהג מחודש בעינן ב' דברים: א', שיהי' תוכן המנהג בטוב טעם, וכמו דקיי"ל, דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, כמו כן הדבר במנהגים, שהמנהגים צריכים שייקבעו בתורת איזה חשש לאיזו דיעה בגמ' או בפוסקים, או בתורת הרחקה או סייג לאיזה דין⁷. ומנהג שאין לו יסוד בריא הוא הנקרא מנהג שטות, אשר עליו אמרו הפוסקים שמנהג

8. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

ד] עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות - כתב בספר חסידים [סימן תרמב] מכאן ראייה שמותר לאדם לשקר כדי שלא יתבייש חבירו. וביאר שיכול לומר אני חטאתי משום שכל ישראל ערבים זה לזה.

9. בן יהודה על סנהדרין דף יא/א

שם עמד שמואל הקטן ואמר וכו'. הנה הרב המפרש בספר חסידים סימן כ"ב כתב, אם נעשה דבר שלא כהוגן ולא נודע מי שעשה יאמר סתם אני הוא שחטאתי, אף על פי שלא חטא, אבל לא יאמר אני הוא שעשיתי דבר זה,

שאם כן יאמר שקר, ועל ידי שיאמר אני הוא שחטאתי יש במשמע האי דבר שלא כהוגן שנעשה, ומכח זה החוטא לא יבוש ע"ש, והקשה עליו הגאון חיד"א ז"ל במראית העין דהרי מפורש בסוגיין דשמואל הקטן אמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, וקאמר הש"ס דאינש אחרינא הוה ומחמת כסופא הוא דעבד, וזה הפך דבריו שכתב שלא יאמר אני עשיתי דבר זה דמשקר. ונ"ל בס"ד דאין מזה קושיא על המפרש הנזכר, דיש לומר מ"ש עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, אין הכוונה שהוציא מפיו דברים אלו ממש כמו שהן, אלא אמר דברים דמשמע מנייהו כך, ולעולם יש לפרשם באופן שאינו משקר. ועוד נ"ל בס"ד אפילו אם נאמר שהוציא דברים אלו מפיו ממש לא היה משקר בזה, כי הוא לא אמר אני הוא שעליתי היום, אלא אמר אני הוא שעליתי בסתם, ובלבו כיון על עליה אחרת שעלה לאותו מקום בזמן שלא היה ועד של עיבור השנה, שעלה שם שלא ברשות, אלא מאיליו ומעצמו עלה, ובוזה יבא נכון סיום דבריו שסיים ואמר ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה עליתי, כלומר הלכה למעשה מקבוצ חכמים שהיו אסופים שם לשנות הלכות דעלמא, דאינו אומר הלכה למעשה בעיבור השנים, אלא אמר הלכה למעשה בסתם, שהיו החכמים יושבים שם ומורין הלכה למעשה באיסור והיתר וכיוצא, ומה שאסר המפרש משום דמשקר, היינו באומר אני עשיתי דבר זה, ובוזה נמצא משקר בודאי, דמזכיר החטא בפירוש והוא לא חטא, ופשוט:

10. מרגליות הים

ז. עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות כו'. ע' ס' חסידים ס' כ"ב מי שחטא בדבר אחד ואחרים נחשדים צריך לומר אני הוא שחטאתי כו' והיינו דלא הוי חציפותא דמפרש חטאתיה ועמש"כ הג"ר חיד"א בס' מראית העין הכא, וע"ע בס' חסידים ס' תרכ"ט אחד הזמין את הנכבדים לעלייתו ליטול עצה מהם ושלח אחר אחד וטעה השליח וקרא אחר כו', ושם ס' תרמ"ב יכול אדם לשקר כדי שלא יתבייש חבירו כו' שמואל הקטן אמר אני הוא שעליתי שלא ברשות כדי שלא להלבין פני אחר ועמש"כ במקור חסד שם.

11. מהרש"א על סנהדרין דף יא/א

אתה שציערת לאבא כו'. פירש"י שאכלת השום כו' עכ"ל. וקשה כיון שכולם יצאו אחר רבי חייא ע"כ שידענו שר' חייא לא יצא משום שהוא אכל השום אלא כדי שלא יתבייש האוכלו ולכך יצאו גם הם וא"כ אינו דומה שר"ש לא ידע ולא יבין את זה דלמה יצאו כולם ונראה לפרש דודאי ידעו כולם גם ר"ש שהוא לא היה האוכל ולכך יצאו כולם וה"ק אתה שציערת את אבא במה שיצאת מבית המדרש ויצאו כולם אחריו וציערת אבא על ביטול תורה לפי אותה שעה שלא היה לך לצאת רק האוכלו היה לו לצאת לבדו וא"ל לא תהא כזאת בישראל דודאי ביטול תורה הוא עון וחטא אבל לבייש אחד מישראל לא תהא כזאת עבירה גדולה בישראל וטוב לבטל תורה מלבייש בן ישראל וק"ל:

12. שערים מצויינים בהלכה

כתב המפרש (קדה"ח פ"ד ה"ט) דמגמ' כאן משמע שאפשר להושיב מי שאינו מזומן לעיבור, לא להמנות מן המעבדין אלא ללמוד הלכה למעשה, ובערוך השולחן העתיד (ס' צה ס"ג) כתב, דאין ראיה משמואל הקטן, שהרי באמת הוא היה מהמנויין, אלא שאמר כן כדי שלא לבייש את מי שעלה שלא ברשות, ואותו האיש פשיטא דשלא כדין עשה, ובודאי כשהנשיא מזמין מנויין נבחרים, הכוונה שלא ישמע שום אדם זולתן, ולכן נקרא סוד העיבור, וכן נראה עיקר לדינא כו' עי"ש. ולא ראה דברי המאירי כאן, שכתב בזה"ל, יראה מסוגיא זו כו' דחברים נכנסים לשם אלא שאין מצטרפין למנין, שהרי אמר לו ר"ג לשמואל הקטן, שב בני שב ולא הזקיקו לירד, אלא שעיבר באותו המעמד, אלא בירושלמי בפרקין (ה"ב) מבואר, שלא עיברוהו באותו היום, ואני מפרשה שמתוך שלא רצו לגלות מי היה העולה שלא ברשות לכן נדחה היום, שאילו עברו היה העולה ניכר בשעת הצירוף וגמר הדין.]

13. מרגליות הים

י. עמד ר' מאיר וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמוד כתבו כולם כו'. באור שמח לרמב"ם הל' גרושין פ"ג ה"ד הקשה לר"מ דסבר עדי חתימה כרתו ובעי חתימה לשמה וא"כ הרי העדים לא ידעי באיזה גט מתגרשת ואין החתימה לשמה כמו בשנים ששלחו שני גטין ונתערבו כיון שאינו מבורר להעדים אין זה לשמה. וכ' שאין זה דומה להא דגטין שנתערבו והכא הרי הבעל באמרו להם חתימו הוא יודע בעצמו שהוא הוא שקידשה מיקרי חתימה לשם כריתות, ושדא בה נרגא מתוס' ר"פ כל הגט דמוכח שאין זו חתימה לשמה אם לא דנאמר שכל אחד כתב בכתב ידו, וכתב ידו כמאה עדים ובדיעבד אם ניסת בגט שכתב בעצמו ואין עליו עדים לא תצא וזהו שהדגישו עמד ר' מאיר וכתב לה היינו בעצמו ולא ע"י סופר אחר וכן כל אחד מתלמידיו בעצמו כתב כו' וזהו שהרגישו עמדו וכתבו כולם ולא נקטו כהסגנון הרגיל "עמדו כולם וכתבו" דזה הוי משמע ע"י סופר לכן דייקו "וכתבו כולם" שכל אחד בעצמו כתב.

14. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

[ז] מהיכא גמר לה מיהושע - המהרש"ל מקשה דאצל יהושע לא שייך הטעם כדי שלא לביישו, שהרי אח"כ יתגלה קלונו ברבים ע"י הגורל, אלא התם הטעם שלימדה תורה שלא יהיה אדם דלטרון. החפץ חיים [כלל י באר מים חיים אות יא] מביא שה' השיב ליהושע שאינו מדבר לשון הרע. וכתב הח"ח דאף שעכן מעל בחרם ובגללו נפלו ישראל במלחמה שייך אצלו לשון הרע. ואף שהוי לתועלת מ"מ כיון שאפשר בעצה אחרת ע"י גורלות, איכא לה"ר לספר. האגרות משה [יו"ד ח"ב סימן קג] דן לענין מלמד שרוצה לומר לתלמידים שיודיעו לי מי עשה דבר גנאי, וכתב שהוא דבר מכוער שגורם להקל בלשון הרע. וכתב דאין להביא ראיה ממה שאמר ה' ליהושע וכי דילטור אני, דשאני הכא שאפשר לגלות באופן אחר ע"י גורל.

15. ספר עינים למשפט

דף י"א. בת קול, ותוס', ע"י ר"מ מו"ב ה"ב כמ"ב. וע"י פ"ב מה' יסודות ה"א וה"ד, הקדמה לפתח"ש ד"ה החלק האחרון שיתנבא ובסוד"ה והחלק השני בענין.

וד' התוס' כאן ג"כ שהוא שומע ממש אבל לא עצם הקול רק ההד היוצא לעומת הקול היוצא מן השמים וכמ"ש במ"ד (פ' יתרו) כאדם שמדבר שיש לקול בת קול, וכ"כ ר"ס גאון הביאו המחזיק שם וע"ע רמ"ה כאן, ובכוזרי (מאמר ג' פ"א מא' יעג), ומד' כולם נשמעו שאינה נבואה ממש וכמ"ש הר"מ אלא שהיא למטה ממנה, וכ"כ הכוזרי שהיא מדרגת החסידים ולמעלה ממנה מדרגת הנבואה, וכ"כ הרמב"ן עה"ת (פ' תצוה גבי אר"ת) שהאז"ת היא למטה ממדרגת הנבואה ולמעלה מב"ק שהשתמשו בה אחרי הפסקת הנבואה וכמ"ש (כאן ובמגילה ובסוטה ובכ"ד), ולד' הר"מ נשמע ליחיד, וכמו"כ לד' האחרים י"ל שרק להתצרכים לו וכמ"ש בכ"ד, ואפשר שלא בכ"מ, וע"י בספר הקנה דב"ק נמשך מהשינוי, ועמ"ש בפתח עינים

[הר"מ במו"ב שם כתב שבת קול "הוא הדבור אשר ישמעוהו או שעלה בדעתו הוא כדמות בת קול אשר זכרונה חכמים תמיד והוא ענין אחד לזה לאיש אינו מוזמן לנבואה" וע"ע פתח"ש סוף יבמות, ושיטתו כי הכל הוא בדמיון וחזק כ"כ כאילו ישמעוהו חוץ לגופו ע"ש, והמלה בת קול מפרש תולדה ולמטה במדרגה מעצם קול הנבואה הגמורה, וכ"כ במאירי כאן, ועפ"ז מתבארים שם דבריו וע"ש ובסו"פ, והתיו"ט (יבמות פט"ו מ"ו) כתב כ"ז מד"ע ע"ש באורד. וד' רש"י (סוטה לג וע"ש, ערובין נד ותענית כא) ש"ב"ת היא מלשון מדה כמו אלפים בת יכיל, ולפ"ד שומע ממש עצם הקול, ואותה מדה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות בפני שפשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות בעמים לזה ופעמים לזה, וכ"כ הריב"ן (במכות כג) בל"א, וכן במחזור ויטרי (אות פו) כתב בת קול אינו מלאך אלא מדת קול הוא ונמצאת בפני עצמה ברוח המגשבת, וכ"כ בוהר בכ"ד כרש"י, וע"י ברא"ש בשטמ"ק ובחמרא והיי כאן.

16. תוי"ט על מסכת יבמות פרק טז משנה ו

בת קול – [1] לשון הר"ב שמעו קול צווחת וכ"כ רש"י ונ"ל שהוא שם מושאל מבית קול שזכר הרבה פעמים בדברי רז"ל [2] שהוא קול שנשתמשו בו לאחר שפסקה הנבואה והוא קול מחודש לשענתו מהבורא יתברך להודיע סודו ליראיו ואותו קול קראוהו בת קול. [3] וכתבו התוספות בפ"ק דמסכת סנהדרין ד' י"א וז"ל י"א שלא היו שומעים קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול ע"כ ולי נראה

שנקרא בת קול לפי שאינו קול לו קול אליו כמו שנאמר (במדבר ז') וישמע את הקול מדבר אליו שזהו נבואה ממש אבל קול זה שאנו בו הוא מעינו ודוגמתו במדריגה למטה ממנו ולכך קראוהו בת קול שהיא הבת לאביה ולתשות כחה לא קראוהו בן קול אלא בת קול...

17. תוספות מסכת סנהדרין דף יא עמוד א ד"ה בת קול

בת קול - יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול.

❖ עוד עיין במראה מקומות לדף ד [3-5] בענין בת קול

18. סדור תפלה נוסח אשכנז - סדר שלש עשרה עיקרים:

אני מאמין באמונה שלמה. שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית. ושהוא היה אב לנביאים. לקודמים לפניו ולבאים אחריו:

19. מהרש"ל על סנהדרין דף יא/א

שם שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו נמחק כמשה רבינו. ונ"ב בס"א אינו:

20. רמב"ם יד החזקה הלכות תשובה פרק ה

(ב) אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו ...

21. קובץ מאמרים להרב אלחנן וסרמן עמוד מח

כתב הרמב"ם בהל' תשובה. שכל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו ואף שהתורה העידה ולא קם כמשה, היינו לענין נבואה ולא בצדקתו. אבל באמת הדבר פשוט מאד שאי אפשר לשום אדם להגיע למדרגתו של משה רבינו ע"ה גם בצדקתו, וא"כ דברי הרמב"ם צריכין ביאור. וזהו ביאורן: מצינו בכתוב כי מרע"ה נקרא בשם עבד ה' ופירש הרד"ק בריש יהושע כי גדר עבד הוא, שאין קנין לעבד בלא רבו ויד עבד כיד רבו ומה שקנה עבד קנה רבו, וכזה היה מרע"ה שכל כחותיו וחושיו ודעתו היו כולן קודש לה' לבדו ולא השתמש בהן לשום צורך אחר רק לה'. והמדה הזאת נדרשת מכל איש ישראל כדתנן וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והדבר הזה מוכרח מאליה, דהא כל מה שיש לו לאדם נקצב לו במדה ומשקל לתכלית הנרצה ולא ניתן לו שום דבר לבטלה וא"כ ע"כ חובתו להשתמש בכל מה שניתן לו לעבודת השי"ת. וזו היא מדרגתו של מרע"ה. ואף שבדאי אפילו אם יעבוד אדם בכל כחותיו אלפי אלפים שנה לא יגיע עד קרסוליו של מרע"ה, היינו מפני שלא ניתנו לשום אדם כחו ובינתו של מרע"ה, אבל בשביל זה לא נגרע כלום מערכו של אדם פשוט, שהעני בקרבן עני יוצא ידי חובתו כמו העשיר בקרבן עשיר. ואחד מרבה וכו' וזו היא כונת הרמב"ם שכל אדם יכול להיות צדיק כמשה רבינו, היינו שכל אדם לפי ערכו ולפי כחותיו יכול להיות עבד ה', כמו משה רבינו לפי כחותיו.

22. מהרש"א על סנהדרין דף יא/א

ראוי שתשרה עליו שכינה כמרע"ה. כי מצינו בהלל הזקן שחיה ק"ך שנה ופרנס את ישראל ארבעים שנה כמו משה גם שהיה הלל עניו כדאמרין בפרק במה מדליקין שהיא מדתו של משה שנאמר בו עניו מאד אבל בשמואל הקטן לא קאמר אלא שתשרה עליו שכינה ולא קאמר כמשה שלא מצינו שפרנס ישראל מ' שנה כמשה אף שהיה עניו כמוהו ונראה נמי מה שתלה תלמודו של הלל בעזרא לפי שהוא עלה מבבל בתלמודו שהיה בידו ונעשה נשיא כמו עזרא שעלה מבבל בתלמודו ומ"ש בהלל ובשמואל הקטן שאמרו עליהם הי חסיד הי עניו כו' על שם שריית שכינה שראוי להיות עליהם דאלו ב' מדות מביאין לידי רוח הקודש כדאמרין בפרק קמא דמסכת ע"ז דאיכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רוח"ק ואיכא למ"ד דענוה גדולה מכולן ומביאה לידי רוח הקודש:

23. שערים מצויינים בהלכה

רבינו ע"ה, וכן רמזו הפסוק (ברכה לד-יב)
"משה לעיני כל ישראל", סופי תיבות הילל.
ועי' בשו"ע (אהע"ז סי' קכט סכ"ח) שכתב,
שם הילל יש מי שאומר שיש לכותבו מלא
ביו"ד. וכתב הב"ש (שם ס"ק מה) רמז לדבר
"משה לעיני כל ישראל" סופי תיבות הילל.
ובשמות אנשים (אות ה) הביא הב"ש בשם
סדר שמות, שיש לכתוב הלל חסר, והביא
ראיה מדברי האריז"ל שכתב הלל היה מסוד
משה רבינו, ושניהם באו יחדיו בב' שמות של

יש כאן א' שראוי שתשרה עליו שכינה (כמשה
רבינו) כו'. בגמ' דידן יש סוגריים על
תיבות כמשה רבינו, ועי' מש"כ בגליון הגמ'
בענין זה. והחיד"א במראית העין הביא בשם
גורי האר"י, דהלל הזקן היה לו ניצוץ משה

24. מאירי על סנהדרין דף יא/א

ראש בית דין והוא הנשיא שהיה בארץ רחוקה ולא היו יכולין סנהדרין לימלך עמו אם יעברו את השנה אם לאו
והם רואים שהיא צריכה עבור מעברין אותה על מנת שירצה הנשיא בא ורצה הרי זו מעוברת ואין צריך מעמד
אחר לא רצה אינה מעוברת ומ"מ אם נכנס חדש העבור עד שלא בא מלמדין אותו שירצה הואיל ויצא עליו שם
אדר ואין צריך לומר אם עבר חדש העבור שהרי לא קבעו בו מועד:

25. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

[אין מעברין השנה אלא אם כן ירצה נשיא - התוס' יום טוב [עדויות ז - ז] כתב שלא ידע טעם לזה, למה בעינן
שירצה הנשיא. הרמ"ה כתב הטעם דילפינן מהפסוק [ויקרא כג - ב] אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי
קדש, ודרשו חז"ל [ר"ה כה א] אף שקוראים אותם הכתיב הוא אתם, תלה הכתוב בסנהדרין ולפיכך צריך
שהגדול יהיה עמהם.
הרמב"ן [סה"מ עשה קנג] כתב שענין הנשיא הוא תקנת חכמים מפני כבודו של נשיא.

26. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

[יד ועיברו השנה על מנת שירצה רבן גמליאל וכשבא ר"ג ואמר רוצה אני נמצאת השנה מעוברת - הגר"ש
איגר [הובא בדו"ח רע"א כתו' ג א] מקשה דהתנאי ע"מ שיסכים ר"ג תלוי במחלוקת האם יש ברירה,
כמו המקדש ע"מ שירצה אבא שתלוי בברירה [בגיטין כה ב].
רע"א כתב שרק היכא שאח"כ צריך לקרות דבר חיובי שפועל החלות אז תלוי בברירה, ולכן היכא שצריך
הסכמה חיובית של האב תלוי בברירה, ולפ"ז כאן לגבי עיבור השנה י"ל שא"צ הסכמה חיובית של הנשיא אלא
צריך שלא ימחה, ואם אינו מוחה חל כבר מקודם, בלי דבר נוסף שעושה החלות.

27. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

טו] אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשמים ומפני תנורי פסחים - [1] כתבו
ר' יונה והר"ן והתו"ח שהיו תקנה דרבנן שמעברים מפני דברים אלה. [2] הרמ"ה כתב שהיו הלכה למשה מסיני
שמעברים מפני דברים אלו.

28. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

טז] תד"ה מפני הדרכים וכו' והאי דלא חשיב ג' סימנים דלקמן - ר' יונה מתרץ שכאן הוזכרו דברים שב"ד
מעברים מדעתם, ולקמן הוזכרו דברים שמעברים עליהם מה"ת, כלומר התורה מחייבת לעבר בשבילם.
וכע"ז מתרץ התורת חיים דלהלן חשיב אותם דברים שמעברים עליהם מה"ת, וחייבים לעבר בעבורם, וכאן
חשיב אותם דברים שמעברים עליהם מדרבנן בשעת הצורך. התו"ח מדקדק כן מהלשון, דבבב"א להלן כתוב
בלשון חיובי, על שלשה דברים מעברים, שזה עיקר חיוב עיבור מה"ת. ובבב"א כאן כתוב בלשון שלילה, אין
מעברין אלא אם כן היתה צריכה, כיון שזה תקנה מדרבנן לעבר לעת הצורך.

29. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

כא] אמר רב פפא רצו חודש רצו שלוש יום - המנ"ח [מצוה ד - כא] מקשה איך אפשר שזה תלוי ברצון חכמים, הרי הכל תלוי מתי יבואו עדים שראו את חידוש הלבנה. וכן קשה איך ר"ג שלח אגרת שמוסיפים שלוש יום, מניין ידע שהחודש יהיה מלא. ותירץ שיש רשות לב"ד לקדש החודש בלא עדים, ויכולים אף לקדש כמה חדשים, וכמו שתיקן ר' הלל הנשיא, ולכן בזמן שמעברים יכולים לקבוע מראש אם החודש יהיה מלא או חסר....

החזו"א [או"ח סימן קמב - ג] כתב, שמצד הדין אין קפידא אם העיבור יהיה ל' יום או כ"ט ימים, כיון שחודש הוא כ"ט וחצי יום, ולכן הב"ד שולחים שמוסיפים כ"ט או ל' יום, וזה יהיה תלוי מתי שאח"כ יקדשו את החודש ע"פ עדים, וזה כוונת הרמב"ם. וזה לפי שיטת רשב"ג, אבל לפי ת"ק מוסיפים בחודש העיבור דוקא ל' יום. ולפי ת"ק אין מגיחים כלל מתי באו עדים בסוף חודש העיבור. וכן מבאר בספר עמק ברכה [עיבור השנה אות א]. מיהו צ"ב לפי רשב"ג למה צריכים לשלוח להם שחודש העיבור יהיה חסר או מלא, הרי זה פשיטא כמו כל חודש שיכול להיות חסר או מלא. ואולי שולחים כן לאפוקי משיטת ת"ק שס"ל שחודש העיבור מוכרח להיות מלא.

30. שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן פט

חזר השואל וכתב לי וז"ל מי אני דל והלך כי אבוא אחרי המלך כו' ואעפ"כ אקיים מצותו ואביעה רוחי כתלמיד הדין לפני רבו אודות דבר הזה ישר בעיני כו'. אמנם בענין ר"ג עיקר תמיהתי הוא לא מחמת זה בלבד. אלא מפני הלשון אימריא וגוזליא. שטעמים אלו אינם שייכים אלא בפני הבית. וזה קשה לי אם הי' בזמן הבית וביותר על התירוץ בטר דעבריה לר"ג, כי א"א לומר שהי' ראב"ע נשיא בזמן הבית כמ"ש גם מהתו' על המימרא של תריסר אלפי עגלי הוה מעשרא דכל שנת מעדריה דראב"ע ואין מהצורך להאריך למעכ"ת כי הכל פתוח לפני ולבו כאלו והשבתי לו אחר שסתמת דבריו בראשונ' לא עלה על דעתי שתחלה קושיתך בזה. שא"כ הי"ל להקשות באופן יותר חזק. שהרי אותו הלשון נמצא גם בדברי רשב"ג בנו כדאיתא התם לעיל מנה. ואי הכי אדתיקשי לך אר"ג דיבנה דהוא מן קמאי. תיקשי לך על בנו בתראה, דפשיט טפי דלא נהג נשיאות בפני הבית ואין לדחות ולומר שרשב"ג אמר אותו נוסח בלשון שנהגו בו הנשיאים הראשונים, דאי הכי אר"ג נמי לא קשיא מידי, ועוד שא"כ מנ"ל להוכיח דאיכא בין תקיפי קמאי לענותנאי בתראי. דילמא קמאי דקמיה. כרשב"ג נהגו. דבדודא בכולה מילתא עבד כוותיהו. ואיך מוכח דרשב"ג לא הוה ענותן וק"ל. אלא פשיטא משמיה דנפשיה קאמר הך לישנא. והשתא דעדיפא הו"ל לאקשווי דהך לישנא לא שייך כלל בזמנו דרשב"ג האחרון. (ולא הי"ל להיות נבון בהוכחה ובהבאת ראיה על איחור נשיאותו של ר"ג, דערבך ערבא צריך. משא"כ ברשב"ג בנו. הדבר מבואר בעצמו שאי אפשר היותו נשיא בפני הבית. מאחר שאביו עכ"פ כבר נהג נשיאות אחר החורבן ודאי) משו"ה לא אסיקנא אדעתאי דהיינו דקשיא לך.

איברא הך מילתא ודאי קשיא טובא. ואף שי"ל בדוחק אין הכי נמי כדאמינא מעיקרא דלא שנא בתראי ל"ש קמאי וקמאי דקמיהו הכי נהוג בלישנא חדא. ולא שינו כלום במטבע זה שטבעו חכמים ראשונים (אף על פי ששינה רשב"ג קצת בלשון הנוגע למעלה וכבוד) שלפי שנשתמשו הקדמונים בלשון זה. נשאר המנהג בידיהם כבתחיל'. (ושמא מפני כבודן של ראשונים) וכאותה שאמרו משנה לא זזה ממקומה. וגם הוא כעין ראיה לדבר שעדיין לא הגיע זמן אביב, שהרי גם הגוזלות והכבשים דקין אבל כל זה איננו שוה לי ולא נרא' בעיני. אכן יש לי עוד ב' דרכים מתוקנים האחד דהנך תנאי סברי כר"א וסיעתו דמקריבין אף על פי שאין בית. וכמו שפסק גם הר"מ ז"ל בפ"ה מהל' ב"ה (ויעוין מ"ש דבר נכון לדעתי בשילהי בנין ב"ה שלי) ובימי אלו הנשיאים (שהיו סמוכים לחורבנו של בית וקרובים למלכות ואהובים) אולי הי' עדיין המזבח קיים והקריבו קרבנות ציבור (וכדרך שעשו בתחלת בנינו ככתוב בעזרא) כמו בימי הבית או לכ"ה פסחים. אי נמי איכא למימר דהיינו טעמייהו דסברי מהרה יבנה ב"ה, דכל שעתא זימניה הוא ובכל יום היו מצפין לגאול' ולישוע' קרובה לבוא. לראות ב"ה בנוי ומשוכלל פתע פתאום. וצריך להשגיח שיהו מצויין אותן דברים הראויים לקרבנות ציבור, ובדאי הי' זה מהראוי לאותו זמן. שעדיין היו קידוש החדש מסור לב"ד, וכדאשכחן בגמ' (רפ"ח) דבכורות בה"ג ובדוכתא אחריני דכוותה. כך נ"ל מפני ההכרח אם לא ישובח לא יגונה. אמנם לא נפלאות ולא רחוקה אחת מהנה ואתה תבחר איזה יכשר. כי ידעתי שכלך ישר, ומ"מ ראשון עיקר בעיני. (שוב זכני השי"ת שבא לידי ס' כפתור ופרח ומצאתי ראיתי בפרק ששי (כב"ב) שכתב ז"ל כי אמר אלי מה"ר ברוך שר"ח דפריש ז"ל אמר לבוא לירושלים והוא בשנת י"ז לאלף הששי ושיקריב קרבנות בזה"ז ואני מטרדתי לא שאלתיו מה נעשה מטומאתנו ואנה הכהן המיוחס, אנכי בדרך כו' נזכרתי הלכה שאין לחוש על הטומא' כו' שקרבנות צבור דוחין את השבת ואת הטומאה עכ"ל....

31. שערים מצויינים בהלכה

דילמא בתר דעברוהו. ע"י הביאור ברש"י ותוס', ומש"כ במאמר הקודם. וכתב בחי' הר"ן דמהכא שמעין דר"ג המוזכר כאן אינו ר"ג הזקן שהיה בזמן הבית, אלא הוא ר"ג זקנו של רבי שהיה בימי ר' יהושע שהעבירו אותו מפני המחלוקת, ומינו ראב"ע עמו, והוא היה לאחר החורבן [כן הוכיחו נמי התוס' במס' שבת נד: ד"ה הוה], והקשה דלאחר החורבן היאך היו שולחין דגוזליא רכיכין ואמריא דקוקין, והרי לא היה להם קרבן פסח, ולא קיני זבים ויולדות, וצ"ל שאף לאחר החורבן היו מסתכלים בדברים הצריכים, אילו היה ביהמ"ק קיים, שאם יבנה הבית בימיהם, יהיו הענינים על מכונם. [ובחמרא וחיי כתב דהיה בימיהם גם אפר פרה ע"ש]. וביד רמה כתב דרשב"ג לאו אנפשיה קאמר, אלא מילתא דעושין אותן סעד לשנה קא מפרש ואזיל, כיצד עושין אותן סעד לשנה, והאי דקאמר מהודעין אנחנא לכון כו', מאי דהוה צריך בזמן שביהמ"ק קיים, ובתשרי שאילת יעב"ץ (ס"י פט) כתב, דאפשר לומר דכולם נהגו לכתוב בלשון חדא, ולא שינו כלום במטבע זה שטבעו חכמים ראשונים, שלפי שנשתמשו הקדמונים בלשון זה נשאר המנהג ככתחילה [נאע"פ ששינה רשב"ג קצת בלשון הנוגע למעלה וכבוד], וכדאמרי' בעלמא משנה לא זזה ממקומה, אך זו דוחק, וכתב שם דאפשר דהנך תנאי ס"ל דמקריבין אע"פ שאין בית [נע"י ברמב"ם ביהב"ח פ"ב

ה"ד]. וכימי אלו הנשיאים אולי היה המזבח עדיין קיים והקריבו קרבנות צבור, וא"נ אפשר לומר דסברי מהרה יבנה ביהמ"ק, דכל שעתא זימניה הוא, ובכל יום היו מצפין לגאולה ולישועה קרובה לבא, לראות ביהמ"ק בנוי ומשוכלל פתע פתאום, וצריך להשגיח שיהו מצויין אותן דברים הראויין לקרבנות צבור כו' ע"ש, ועוד כתב (ס"י פז) דאין להקשות מהא דאיתא שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית, דמשמע שהיה בזמן הבית, דליכא למישמע מהא מידי, דאפשר לומר דאע"ג דהבית היה חרב ושמש, ונשרף ההיכל ביום חרון אף ה', מ"מ לא נהרסו יסודותיו מכל וכל, ויש קבלה ומסורת מאבותינו שכותל מזרחי עודנו עומד היום על מקומו, וגם הבית שוב נבנה ע"י מלכי האומות השולטים אז, והמעלות דהר הבית לא נשתנו כל עיקר, ולא שלטה בהם הריסת האויבים, שאינם אלא מעלות העשויות בשיפועו של הר עצמו לצורך עלייה וירידה בזקיפת ההר ומדוע יהרס הצר ואויב כו' ע"ש.

ובתוס' רבינו פרץ [נדפס בסוף ספר חמרא וחיי] מפרש הגמ' בתר דעברוהו, שעברו השנה ע"מ שירצה הנשיא ר"ג, ולפי שלא היה ר"ג אז בשעת מעשה כשעברוהו, לכן אמר באנפי חבראי. ולפ"ז י"ל דמיירי בר"ג הזקן שהיה בזמן הבית, ע"י בהגה' מהר"ץ חיות.

32. מהר"ץ חיות מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

גמ' דלמא בתר דעברוהו. נ"ב רש"י ותוס' פירשו זאת על ר"ג דיבנה ואולם על ר"ג דיבנה שהיה אחר החורבן לא יוצדק גוזליא רכיכין ואמריא דעדקין דהרי אחר החורבן לא הקריבו הפסח ושאר קרבנות ואף אם תאמר דפסח הקריבו אף שחרב הבית משום דקי"ל מקריבין אף על פי שאין בית וכן מצינו בר"ג דיבנה שאמר לטבי עבדו צא וצלה עלי את הפסח באסכלא של עץ (פסחים עד ע"א) אולם גוזלות שהמה קיני יולדות וזבה דקרבנות יחיד הם בלי ספק לא הצריכו לעבר השנה בשביל דבר שלא היה נוהג אז עיין ר"ן בחדושינו כאן שהתעורר באמת בזה ועיין תשובת יעב"ץ ח"א סי' פ"ז ובס' חמרי וחיי לכן הנכון כפי הפי' של תוס' רבינו פרץ מובא בשיטה מקובצת (בסוף ס' חמרי וחיי) וז"ל ויש מפרשים בתר דעברוהו שעברו השנה ע"מ שירצה נשיא ר"ג ולפי שלא היה ר"ג אז בשעת מעשה שעברוהו אמר באנפי חבראי עכ"ל תוס' תלמידי רבינו פרץ ופירושו כיון שנוצר למעלה דר"ג הלך ליטול רשות משלטון ועברו ב"ד ע"מ שירצה נשיא והיה שלא בפניו א"כ הם היו העיקר ומפ"ז אמר באנפי חבראי שהוא לא היה רק סניף בזה ואמת:

33. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

יב] רד"ה על שתיים וכו' דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן - רש"י סובר שאפשר להביא עומר מעבר הירדן.

הר"ן [נדרים כב. ד"ה ההוא שעתא לא עברינן ירדנא] כתב, עבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות. מש"כ ר"ן ולמקצת קדושות, כתב הקרן אורה לא ידענא מאי היא.

רע"א בגליון הש"ס והשלמי נדרים מביאים רש"י אצלנו שסובר שמביאים עומר מעבר הירדן.

הברכי יוסף [או"ח סימן תפט] מביא מחלוקת אחרונים האם יש לעבר הירדן קדושת ארץ ישראל, ומביא דזה מחלוקת רש"י והר"ן.

במשנת יעב"ץ [או"ח סימן כז - ז] כתב דאפשר דכוונת הר"ן שליכא קדושה בעבר הירדן בימי עולא משום שלא כבשוהו עולי בבל, ולפ"ז לא פליג על רש"י כאן שמירי בזמן כיבוש עולי מצרים [מביאים עומר מעבר הירדן]. כתב החזו"א [אה"ע סימן קלו] דלענין ערלה ושביעית ונגעים הוי עבר הירדן כמו א"י, ורק לענין עומר שבעי להביא מהמובחר אינה כא"י, וכן לענין ביכורים. וכן מבואר ברמב"ם [ביכור ב - א] שעבר הירדן חייב בביכורים מדבריהם, אבל מה"ת פטור דעבר הירדן אינה כא"י. ולפ"ז כוונת הר"ן לא נתקדש למקצת קדושות, דלא נתקדש לענין בכורים. והטעם שעבר הירדן פטור מביכורים מבאר הכס"מ [שם] ע"פ המשנה בביכורים שאין מביאים מארץ שאינה זבת חלב ודבש, ועבר הירדן אינה נקראת זבת חלב ודבש.

❖ בענין: אי עבר הירדן בכלל ארץ ישראל אי לא - **SEE ADDENDUM ATTACHED**

34. רשימות שיעורים

דף יא: גמ'. אין מעברין את השנה אלא ביהודה.
זפרש"י (בד"ה שכנו של מקום) וז"ל ירושלים והוא ביהודה עכ"ל. ומבואר דלרש"י עיקר הקפידה היא על ירושלים ולא דוקא ארץ יהודה (107). אבל הרמב"ם (פ"ד מהל' קידוש החדש הי"ב) כתב וז"ל ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה שהשכינה בתוכה שנאמר לשכנו תדרשו עכ"ל, והרי הרמב"ם לא הזכיר כאן שמעלת יהודה הוא משום ירושלים. וצ"ב דמשמע דיש איזה מעלה וקדושה מיוחדת לארץ יהודה יותר משאר חלקי א"י, וצ"ע מהו המקור לזה דהרי במשנה בכלים דעשר קדושות לא הוזכר יהודה כמקום מיוחד עם קדושה מיוחדת.

35. תוספות מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

אין מעברין השנה אלא ביהודה - **והא דר' עקיבא עיבר השנה בנהרדעא** בריש פרק האשה שלום (יבמות דף קטו. ושם) ונהרדעא מחוצה לארץ **שאני רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל ...**

36. שיעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

(תפן) אי קידשו ב"ד בא"י בזמן שיש יותר גדול בחו"ל, אי מהני בדיעבד גמ' העיד חנניה איש אונו אם עיברוה בגליל אינה מעוברת וכו' ועיין תוס'. והנה קי"ל דדין קידוש החודש הוי דוקא בארץ ישראל, ואם קידשו בחו"ל לא הוי קידוש, ורק אם לא הניחו כמותם בארץ ישראל מקדשים בחו"ל.

ובמנ"ח (מצוה ד' סק"א) כתב, דנראה דאם יש אדם גדול בחו"ל שלא הניח כמותו בא"י, לא יקדשו הב"ד שבא"י שהם קטנים ממנו, כיון דעיקר המצוה דקידוש מסורה לגדולי הדור, ולכן מצוה יותר שיקדש הגדול בחו"ל ע"ש.

ויש לעיין איך הדין בדיעבד, אם לא קידש הגדול אלא הב"ד שבא"י, אי לא הוי קידוש, או דבדיעבד הוי קידוש (ועי' ס"ק הבא).

37. שערים מצויינים בהלכה

של מקום. הקשו התוס' דבמס' ברכות (סג:)
נפקא לן מדכתיב "כי מציון תצא תורה וגו'".
ובתשו' נודע ביהודה (מהד"ת יו"ד סי' עט)
כתב, דהגאון ר' ישעיה פיק [בעל מסורת
הש"ס] הקשה לו, הא התוס' במס' שבועות
(לא. ד"ה ורואה) כתבו, שכן דרך הש"ס
ללמוד מפסוקים אחרים, וכתב לו דלפי מה
שחידש הוא בעצמו [הגר"י פיק] במק"א
דהיכא דהנך פסוקים המה חד עשה וחד ל"ת,
אז דרך הש"ס להביא בכל מקום קרא אחרינא
כדי שנדע שיש בדבר זה עשה ול"ת, ולפי
סברא זו דברי התוס' במס' שבועות עם
דבריהם כאן לא סתרי אהדדי. וכוונתו דכאן יש
בזה ב' עשין, ולכן שפיר מקשו למה נקט הכא
פסוק זה והתם פסוק אחר.

אמר קרא "לשכנו תדרשו ובאת שמה", כל
דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו

38. שעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

תצא) אי גם בעיבור שנים הוי דין אפ"ל שוגגין ומזידין, ומשו"ה שייך עיבור מדרבנן
... ובמנ"ח (מצוה ד' סקכ"ד) כתב לדון, אם בעיבור שנים איכא ג"כ הדין דאתם אפ"ל שוגגין ואפ"ל
מזידין, כמו בקידוש החודש, או לא, דברמב"ם הביא דין זה רק לגבי קידוש"ת, וא"כ אפשר דלענין עיבור
שנים ליכא דין זה.

והביא דבצל"ח בברכות (דף סג ב) כתב, דדין זה דאתם וכו', אינו אלא בקידוש"ת ולא בעיבור שנים, דלא
מצינו בגמ' דין זה לענין עיבור שנים וגם ברמב"ם אינו מבואר, ואדרבה בגמ' כאן מצינו דאם עיבורה
[על דברים שאין מעבירין עליהן], אינה מעוברת. אכן המנ"ח שם כתב להוכיח דאף בעיבור שנים איכא
דין זה...

39. שערים מצויינים בהלכה

במס' ר"ה (ל:): שהיו נוהגין אותו היום [דהיינו
ליל ל' של אלול] קודש, והיו אסורין בעשיית
מלאכה והתפללו תפלת ר"ה. וכבר תמה עליו
בתשו' מים חיים (סי' כה) דהא כתב בחי'
רבינו יונה למס' ברכות (ל:): שאם לא הזכיר
של יו"ט בליל ר"ה מחזירין אותו, דאע"פ
דיעלה ויבא אינו מעכב בר"ח, מ"מ הכא מעכב
משום יו"ט, דשמא יקדשוהו ויעשו אותו היום
יו"ט ודאי. וע"ע מש"כ בשמ"ב (ח"ג סי' קכט
סק"ד).

ואין מקדשין את החודש אלא ביום, ואם
קידשוהו בלילה אינו מקודש. עי' במס'
ברכות (ל:): אם טעה בר"ח בלילה ולא הזכיר
יעלה ויבא, אינו חוזר, שאין מקדשין את
החודש בלילה. וכן קי"ל ברמב"ם (תפלה פ"י
הי"א) ובשו"ע (או"ח סי' תכב ס"א). ובחיי
אדם (כלל כד ס"י) הביא בשם הגאון ר' אבאלי
פאסבילר, שאם טעה בליל ר"ה ולא אמר
המלך הקדוש, א"צ לחזור, דדינו כמו אם שכח
יעלה ויבא בליל ר"ח שאינו חוזר מפני שאין
מקדשין החודש בלילה. ודבריו תמוהים, מאי
תלה המלך הקדוש ביעלה ויבא, והרי איתא

א. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יא עמוד א

בגמ': יתיב רבי וקא דריש, והריח ריח שום כו' עמד ר' חייא ויצא כו' לא תהא כזאת בישראל כו' ור"ח מהיכא
גמיר לה מר"מ כו' ור"מ מהיכא גמיר לה משמואל הקטן, ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה משכנ"י בן יחיאל כו'.

הגיד הגר"ח שמואלביץ ז"ל (שיחות מוסר מאמר י"ד) מזה שהגמרא שואלת "מהיכא גמר לה", רואים שאסור לו להאדם להתנהג לפי סברתו, כי ע"י שכל האדם עלול להדרדר לפי פחת, ורק מהתנהגות רבותיו יכול ללמוד כיצד עליו לעשות. ויותר מזה רואים מכאן, ששאלה הגמ' בכל א' מהיכא גמר לי' כו' מהיכא גמר לי' כו', מוכח מזה שכל אחד צריך ללמוד מרבותיו, ולכן לא למד ר' חייא לא משמואל הקטן ולא משכנ' בן יחיאל, רק מרבו - ר' מאיר.

ב. מרגליות הים

יא. באנפאי ובאנפאי חבירי. ע' ס' חסידים ס' ט"ו שורש
ענוה כו' אל יאמר לרבו או לחבירו כך תרצתי או כך הקשיתי אלא כך הקשית כדי שלא יהנה לבבו, ועוד יתן לרבו או לחבירו הכבוד ולא לו שכן מצינו במשה שאמר ליהושע בחר לנו אנשים, מכאן למד ר"ג שכתב שפיר מילתא באנפאי ובאנפאי חבירי כו', ובמקו"ח שם הבאתי משבת ל' ע"ב לענין שאילא דשאינא קדמיכון ע' רש"י שם, וראה תוס' ב"ב ל"ד א ד"ה הוי דאשכחן דקאמר מר לתלמידי רבותינו, ובגמ' שם קס"ה ב שלחו מתם חבירי לר"י כו' שלח להו אני איני כדאי ששלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה כו'.

ג. ספר אז ישיר - ירח האיתנים [ע' סז-סח]

שני ימי ר"ה שני דינים

לעומת הסוברים שאין בר"ה כי אם דין אחד ישנם מקורות רבים מהם יש ללמוד שאכן יש באמת דין נוסף ביום השני של ר"ה, דומה ששיטות אלו מתבססות על דברי הזוהר בפרשת פנחס [וכדלקמן], ועל סמך זה נהגו חלק מומנהגי ודיני ר"ה, וכפי שיתבאר.

בפירוש באר אברהם, לרבי אברהם בן הגר"א (תהילים פ"א), כתב בביאור הפסוק "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו", וז"ל:

כבר ידעת שמילת חודש איננה מורה על כל החודש אלא על יום ראש חודש ... וראש חודש אינו אלא יום אחד, ואמר 'תקעו' ביום הראשון. גם 'תקעו בכסה' שהוא היום השני שעדיין הירח שהיא רמז לכנסת ישראל נכסה עם עב וענן עונותינו המבדילים, ומצד עוונות כל השנה נעשה עב וענן שהם מכסים אותה ועושים לה מחיצה בפני השמש שלא תקבל אורה, ואמר 'ליום חגנו', לפי שיום הראשון הוא חג ה' האמור בתורה, אמנם יום השני הוא 'חגנו', כאלו שאלנו ממנו יתברך שאל יחתוך גזר דינו ביום הראשון משום שנפיש אף, וימתין לנו עד יום השני - והקב"ה שומע אל עמו.

והוסיף עוד בביאור הפסוק: "הרנינו לאלקים עוזינו הרנינו לאלקי יעקב, כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב":

כי יום ראשון הוא יום דין קשה אמר 'הרנינו לאלקים' שהוא מידת יצחק, ויום שני, ממוג ורפה, אמר 'הרנינו לאלקי יעקב' שהוא רחמים כי יעקב בעלה דמסורנותא, ולז"א 'משפט לאלקי יעקב', ואז יוציא כאור נדקנו.

כלומר, ישנם שני אופנים של דין בהם דין הקב"ה את בריותיו בראש השנה: דין קשה ודין רפה, הדין הקשה, שהוא בחינת יצחק, הוא הדין של היום הראשון של ר"ה, והדין הרפה, דין של רחמים בבחינת יעקב, הוא הדין של היום השני של ר"ה, ולפי זה ישנם שני דינים בשני ימי ר"ה, דין היום הראשון שהוא דין קשה, ודין היום השני שהוא דין רחמים, ועל פי זה ניתן להבין כיצד אנו מצהירים בתפלת ר"ה - גם ביום השני - "היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים" [וכן שאר תפילות שעניינם שביום זה יש דין ומשפט].

אי עבר הירדן בכלל ארץ ישראל אי לא

משה שווערד

1. חידושי הגרי"ז מסכת סוטה דף יד עמוד א

גמ' דרש רב שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל ... הקשה הגרי"ז ז"ל לשיטת הרמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ מצוה ד' שהוסיף על מניינו של הרמב"ם מצות עשה דישוב ארץ ישראל דס"ל שהוא מצוה בפני עצמו מקרא (במדבר לב, נג) והורשתם את הארץ וישבתם בה, (וכ"כ הרמב"ן עה"ת שם, ודלא כרש"י שם שאינה מצוה אלא הבטחה שישבו בארץ), א"כ מדוע רצה משה רבינו להכנס לא"י רק מפני המצות התלויות בה, תיפול"ל משום ישוב א"י עצמו שהוא מצוה וצ"ע. [וע"ע בבית הלוי ח"ב סי' נ' מש"כ במחלו' הר"מ והרמב"ן הנ"ל].

2. ספר שערים מצויינים בהלכה סוטה דף יד עמוד א

הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י. עי' במס' ב"ב (צא). דאין יוצאין מא"י לחו"ל, ופי' הרשב"ם שמפקיע עצמו מן המצות התלויות בארץ. וכתב בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' קצח) דלאו לענין מעשרות קאמר משה רבינו, דהא בעבר הירדן היה, ושם נוהגות, ולמה ביקש שיעבור הירדן, ישאר חי בעבר הירדן, ויקיים שם המצות, אלא מיירי במצות הנוהגות במלחמת עממים, ובהבדלת ערי מקלט להשלים המצוה שהתחיל בה, ובהכרתת זרעו של עמלק, ולמנות מלך, וכבנין ביהמ"ק, שלא היו נוהגות עד שעברו את הירדן. הנהו בעי משה לקיומי, אבל לענין קדושת הארץ, כמו שארץ כנען אשר לעבר הירדן ימה היא קדושה, כן ארץ סיחון ועוג נוהגות בה כל חובת קרקע, עי"ש שהארץ בזה.

3. ספר ברכי יוסף על או"ח - סימן תפט: ג

[ג] הנה נא הואלתי חקור דבר אי מצו לאתויי מנחת העומר מעבר לירדן או לא. וזו חקירה פרטית ללמד על הכלל, אי עבר הירדן בכלל ארץ ישראל אי לא...

ואולם נראה דהא מילתא תליא באשלי רברבי ופולוגתא דרבוואתא קמאי היא. וזה, דאשכחן לרש"י בסנהדרין דף י"א ע"ב על מה ששנינו ת"ר על שלשה ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן והגליל, על שתיים מהן מעברין, כתב וז"ל, על שתיים מהן מעברין אפי' על עבר הירדן והגליל וכו' דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן וכו', ע"ש. וכ"כ במנחות דף פ"ג ע"ב, כל הארצות שבארץ ישראל כגון יהודה ועבר הירדן והגליל כשרות. אלמא סבר דעבר הירדן בכלל ארץ ישראל ומביאין עומר מעבר הירדן. ולא זו בלבד אלא דאשכחן לרש"י דלשון עבר הירדן ששנינו בברייתא פירשו על ארץ ישראל, דתניא במנחות דף ק"ט הרי עלי עולה שאקריבנה במדבר והקריבה בעבר הירדן יצא...

וכל קבל דנא חזיתיה לדעתיה דהר"ן שכתב שם בנדריים וז"ל, ההיא שעתא לא הוה עבר לן ירדנא ועבר הירדן לא נתקדש להבאת עומר ולמקצת קדושות, עכ"ל. ומשמע דאיירי בערי סיחון ועוג דיש בהם ניצוצי קדושה מיהא, אלא דלא קדשי לעומר ודכוותיה. אלמא דהר"ן סבר כדעת מהר"י אדריבי והרב מהריט"ץ דעבר הירדן אינו בכלל ארץ ישראל ואינו קדוש להבאת העומר וקצת קדושות...

הירדן וא"י שנהר מפסיק ביניהם, וכן הוכיח מזה
בספר דרך המלך דף ס"ב, ולפי"ז קשה לדעת הסוברים
דעבר הירדן אינה כא"י, ועיין בר"ן בנדרים דף כב, א
עדיין לא עברינו ירדנא דכתב דאין מביאין עומר
מעבר הירדן. אמנם הא כתב שם הר"ן למקצת קדושות,
משמע דלא נהי ח"ל גמורה, אלא דלא הוה בה קדושת
א"י גמורה, ולמקצת קדושות נתקדשה ולמקצת לא
נתקדשה, וא"כ אתי שפיר, דברישא קתני עבר הירדן
דאין חלוקין כל כך בקדושותיהו, ד"ל בעבר הירדן
עכ"פ מקצת קדושות מא"י, והדר קתני ח"ל גמור.

דף נה, א. והו' לו בשני עברי הירדן אילך ואילך
והו' וא"י לומר חוצה לארץ וארץ. מדקאמר הכי ש"מ
דעבר הירדן לאו חוצה לארץ היא, דאי ס"ד חוצה
לארץ מאי וא"י לומר, דהא עבר הירדן נמי חוצה
לארץ היא, וא"כ אודבה ח"ל וארץ רבוחא טפי דלמא
מצטרפי אפי"פ שאין נהר מפסיק ביניהם, וכ"ש עבר

שם ככתוב עשאו גבול צפ"ט, נראה דארץ כנען ועבר הירדן
חד ארץ היא אלא הירדן עשאו גבול צפ"ט וממילא
מפסיק בין עבר הירדן לארץ כנען, ומכ שיקראו צפ"ט לא שאינו
מכלל א"י [דאין זו סברה כול, ועיד דכרי מכנרת ועד יריחו כרי
זכ א"י ולמכ לא יכא א"י מיריחו ולמטכ] אלא כחשוב חילוק
גבול, וממילא לר"מ דחילוק גבול מחלק למעשר הירדן מפסיק,
ודוקא מיריחו ולמטכ אבל מכנרת עד יריחו אינו מפסיק.

...ובפ"ק דכלים (מ"ו) דמני עשר קדושו' ומני א"י מקדוש' מכל הארצו' לענין עומר ובכורי' ושתי הלחם
בודאי עבר הירדן בכלל א"י היא ... וכן בירושל' דמס' חלה (פ"ד ה"ח) אית תנאי תני הירדן מא"י ואית תנאי תני
הירדן מח"ל אית תנאי תני הירדן גבול בפ"ע ומשמע דכולהו מודו דעבר הירדן לא מארץ כנען הוא לאו לענין
פטור חובת קרקע קא איירי אלא לענין פירושא דקרא דכי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען דכתי' לגבי ערי
מקלט הוא דפליגי אבל לענין חיוב חובת מצו' קרקע שוות הן [אם לא] היכא דאיכא מיעוטא דקרא משום זבת
חלב ודבש אבל לענין קדושת הארץ זו וזו שוות הן וכדאוכחנא מההיא דשלש ארצות לביעור וכן מה שאמרו
בסוף פ' המקנא (י"ד ע"א) אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל בארץ יתקיימו על ידי לאו לענין מעשרו' דקאמר
דהוא בעבר הירדן היה ושם נוהגות ולמה בקש שיעבור הירדן יכולה הית' שבועת הקב"ה להתקיים שלא יעבור
הירדן וישאר חי בעבר הירדן ויקיים שם המצות אלא במצות הנוהגו' במלחמת עממים ובהבדלת ערי מקלט
להשלים מצוה שהתחיל בה ובהכרתת זרע של עמלק ובמנות מלך ובבנין ב"ה שלא היו נוהגות עד שיעברו את
הירדן הנהו הוה בעי לקיומי אבל לענין קדושת הארץ כמו שארץ כנען אשר לעבר הירדן ימה היא קדושה כן
ארץ סיחון ועוג נוהגו' בה כל חובת קרקע ...

במפרשים תמהו על עיקר פליאתו של ר' שמלאי למה לא אמר כפשוטו שמרע"ה נתאוה להיכנס לארץ ישראל
מחמת מצות ישוב ארץ ישראל, שמנאו הרמב"ן (מ"ע נוספות ד') למצות עשה ממה שנאמר והורשתם את הארץ
וישבתם בה. ותיירץ במשך חכמה (ר"פ ואתחנן) דגם בעבר הירדן עכ"פ טרם שכבשו וחילקו ארץ ישראל קיימו
מצות ישיבת ארץ ישראל בעבר הירדן, שגם שם ה' בכלל "והורשתם את הארץ וישבתם בה" שהורישו שם
את האמורי וגירשום וישבו בעריהם.

בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קצ"ח) דן בארוכה לענין עבר הירדן אי יש בו משום קדושת א"י, והוכיח מכמה מקומות דחייב במצות התלויות בארץ כארץ
ישראל. ומפרש דמה דאיתא הכא הרבה מצוות נצטוו ישראל בארץ, לאו היינו מצוות התלויות בארץ, שאלו הרי נוהגות גם בעבר הירדן, (עכ"פ
אחרי שכבשו וחילקו א"י), אלא לענין כיבוש העממים והבדלת ערי מקלט, והכרתת זרעו של עמלק ומצות מלך ובנין בית המקדש שלא היו נוהגות
רק בארץ ישראל ממש. עוד כתב שם (בסי' ר') דענין קדושת ארץ ישראל אינה תלויה בדין מצות התלויה בארץ, ולכן עבר הירדן אע"פ דחייבת
במצות התלויה בארץ, אין זה קדושה של ארץ ישראל, ומצות ישוב א"י מקיימים גם בעבר הירדן, אבל בא"י גופי' ישנה תוספת משום חיוב קדושת
ארץ ישראל.